

3158

616.9

4-28

2010

2002

616.002.6

Վ-28

№ 4.

ՎԱՅ ԶԻԻԱՆԴՈՒԹԻՒՆ

ԿՍՄ

ՍԻՖԻԼԻՍ,

ՆՐԱ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԽՈՐՀՈՒՐԳՆԵՐ,

ԹԷ ԻՆՉՊԷՍ ՊԱՀՊԱՆԻՆԵԼ ԵՒ ԲԺՇԿԻՆԵԼ
ՆՐԱՆԻՑ:

Թարգմանութիւնն ուսերէնից

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Տպարան Մ. Դ. Ռոտինյանցի

Типография М. Д. Ротинянца. Гол. пр. д. № 41.

1896

№ 4.

4-28

ՎԱՏ ՀԻԻԱՆԴՈՒԹԻԻՆ

61

ԿԱՄ

ՍԻՖԻԼԻՍ,

ՆՐԱ ՆԿԱՐԱԿՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ,

ԹԵ ԻՆՉՊԵՍ ՊԱՀՊԱՆԻԵԼ ԵՒ ԲԺՇԿԻԵԼ
ՆՐԱՆԻՑ:

1000
35996

140

Թարգմանուած իւր ուսերէնից

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Տպարան Մ. Դ. Ռոտինանցի

Типографія М. Д. Ротинянца. Гол. пр. д. № 41.

1886

16400

ԱՐՔԻԻԱ

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 21 Апрелья 1896 г.

ՅԱՌԱԶԱԲԱՆ.

Այս գրքուկը կարգալուց լետոյ ամեն մարդ կ'իմանայ, թէ այն հիւանդութիւնը, որի մասին այստեղ խօսուում է, փոխուում է մի մարդուց միւսին ոչ թէ միայն անառակ կեանք վարելուց, այլ և ուրիշ կերպ: Ուստի և անիրաւացի է կարծել, թէ ով ունի այս հիւանդութիւնը, նա վարել է անառակ կեանք: Յաճախ պատահում է, որ մէկը բոլորովին տանջուում է ուրիշի մեղքերի շնորհիւ: Իսկ պատահում է ոչ միայն այստեղ գրած հիւանդութեան ժամանակ, այլ և ուրիշ դէպքերում: Եթէ մինչև անգամ մարդ ինքը լինի իր հիւանդութեան պատճառը, զարձեալ անգթութիւն և անխղճութիւն կը լինի նախատել նրան կամ արհամարհել գրա համար: Մենք իրաւունք չունենք դատապարտել և նախատել ուրիշին, որովհետև մեր սեփական կեանքը լի է չարիքներով: Եւ եթէ ոչ այս լանցանքով, մի ուրիշ գործով մեզանից ամեն մէկը մեղաւոր է Աստուծոյ և մարդկանց առաջ: Մարդու կեանքը այնպէս է կազմակերպուած, որ ամեն մի Աստուծոյ կամքին

Հակառակ քալլ, ամեն մի մարդկային բնութեան օրէնքների խանգարելը, ինքն ըստ ինքեան պատիժ է առջ բերում:

Բնութիւնը իր գործն է կատարում, իսկ մեզ մնում է միայն սիրել և խղճալ տանջւողներին:

Նա, ով իր կամ ուրիշի մեղքով վաբակւում է այս սարսափելի հիւանդութիւնից, կրում է սաստիկ տանջանքներ: Աստուած մեզ պատւիրել է սիրել անբաղդներին և օգնել նրանց, մխիթարել, նպաստել նրանց առողջանալուն և աշխատել, որ հիւանդութիւնը չ'անցնի ուրիշին: Հէնց զբա համար էլ մեզ խիղճ ու բանականութիւն է տւած, որ օգնենք միմեանց: Խիղճը դրդում է օգնել, իսկ բանականութիւնը ցոյց է տալիս, թէ ինչպէս աւելի լաւ կ'արելի է օգնել:

Եւ երբ մենք օգնութեան հասնենք մեր եղբայրներին նրանց զժբաղդութեան ժամանակ, երբ խղճալով նրանց, մոռանանք մեր հանգստութիւնը և չը զգենք հիւանդի ոչ մի ահօելի պատկերից, մենք կատարած կը լինենք մեր պարտքը և հասած կը լինենք ամենաբարձր երջանկութեան:

ՎԱՏ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՍ

ՍԻՓԻԼԻՍ *).

I.

Թէ ի՞նչ է լինում, երբ մարդիկ ուշադրութիւն չեն դարձնում այդ հիւանդութեան վրայ:

Համարեա ամենքը գիտեն, թէ կայ մի սարսափելի վատ հիւանդութիւն, սրբ մի մարդուց փոխւում է միւսին, եղծում, տգեղացնում է նրա երեսը, որից մարմինը դուրս է տալիս, բերանը ու կոկորդը ցաւում, բացւում են վէրքեր և սկըները փթում:

Այդպիսի հիւանդը առհասարակ ամօթեց կարեաց չափ ծածկում է իր հիւանդութիւ-

*) Ժողովրդական լեզուով քիֆո, ֆրանի զայմատ:

նը, չըմտածելով, թէ դրանով նա ինչքան վնաս է բերում ուրիշներին: Շատ քչերը գիտեն, թէ ինչպէս պէտք է պահպանել իրեն այդ ցաւից, թէ քնչպէս ճանաչել այդպիսի հիւանդութիւն ունեցողին, իսկ գլխաւորը, ինքը հիւանդը շատ ժամանակ չը գիտէ և չէ մտածում, թէ ինչքան վնասակար է նա միւսների համար, թէ ինչքան վնասներ կարող է պատճառել, վարակելով իր շրջապատողներին: Ուստի և նրանք, որ ունեն այս հիւանդութիւնը, ծածկում են և չեն բժշկւում, մեղանչում են իրենց մերձաւորների դէմ: Այդպիսի հիւանդը, որպէսզի ցոյց տայ, թէ ինքը առողջ է, 'ի հարկէ, ուտում է և խմում բոլորի հետ, վարում է ամուսնական կեանք, բայց դրանով նա առաջ վարակում է իր հարազատներին, յետոյ և ուրիշներին: Մարդուց հիւանդութիւնը փոխւում է կնոջը, կնոջից մարդուն, ծնողներից որդիներին, իսկ որդիները դարձեալ վարակում են ուրիշ երեխաներին— և տարածւում է վատ հիւանդութիւնը ամբողջ գիւղի մէջ և շրջակայքում: Կան ամբողջ գիւղեր, որտեղ դժւար է գրտնել մի առողջ մարդ. երեսները այլանդակ, իրենք ոյժից սպառւած, որդիները ծնւում

են կամ մեռած կամ թոյլ կազմւածքով և շատ ժամանակ այդպիսի գիւղերում առաջանում են խենթեր: Եւ այդ բոլորը նրանից է, որ մէկը, պատահամբ բերելով այդ վատ հիւանդութիւնը, մի կողմից ինքը չէ պահպանւում, միւս կողմից ուրիշները չեն խմանում դրա մասին, և այդպիսով հիւանդութիւնը տարածւում է նրանից ամբողջ գիւղի մէջ:

Աւելի յաճախ այդ հիւանդութիւնը տարածւում է այն մշակների կամ զինւորների շնորհիւ, որոնք զանազան մեծ քաղաքներ աշխատանքի են գնում: Պատահում է, որ զինւորները և մշակները ուտում և խմում են ուրիշ անձանոթ մարդկանց հետ: Եթէ դժբաղդաբար այդ անձանոթներից մէկը հիւանդ է, նա վարակում է զինւորին կամ մշակին— և ահա տարածւում է ախտը: Յանկարծ տեսնում ես՝ բոլորովին առողջ ընտանիքի մէջ մէկը հիւանդացաւ, հիւանդանում է և կինը, երեխաները և միւսները, և այդպիսով երբեմն մի մարդու շնորհիւ կորչում են շատերը:

Վատ հիւանդութիւնը մեծ անբաղդութիւն է պատճառում հասարակ ժողովրդին,

բանորի համար հիւանդանարը շատ ծանր է, նա ժամանակ էլ չունի ցաւովը զբարեւոյւ. մանաւանդ որ երբ այդ հիւանդութիւնը կրպաւ, էլ շուտ ձեռք չի վերցնի: Շատ ժամանակ, երբ հիւանդը իր ժամանակին չէ բժշկուում, նա ամբողջ կեանքը մինչև ծերանարը տանջուում է և մեռնում մեծ չարչարանքների մէջ: Իսկ երիտասարդ, ամուր կազմաւածքի տէր մարդիկ սակաւ են մեռնում այդ հիւանդութիւնից, նրանք նոյն իսկ շատ քիչ են պառկում: Կամ մի տեղն է ցաւում, կամ միւսը և միշտ գանգատուում են, թէ ոչ մեռնում են և ոչ առողջանում:

Բայց ինչքան ամօթ է համարուում, երբ մէկը ունի այս հիւանդութիւնը, մանաւանդ եթէ նա աղջիկ է: Գիւղացիների մէջ Աստուած չ'անէ, եթէ մի վատ լուր տարածւի մի որ և է աղջկայ մասին. վախենում են պսակւել նրա հետ, կամ պսակւելուց լետոյ էլ շարունակ անարգում են նրան, իսկ եթէ նա իսկապէս հիւանդ է, այդ ժամանակ նրա օրը սև է գառնում:

Չեն մտածում անմիտները, որ յանդիմանութիւններով և վատ վարւելով աւելի դժւարացնում են գործը, չբարեւան նոյն-

պէս, որ այդպիսի հիւանդին կարելի է առողջացնել, չբարեւան, որ հեշտ է պահպանւել նրանից և այդպիսով ամենքն էլ առողջ կը մնան, իսկ ընտանեկան խաղաղութիւնը չի խանգարւի: Այս սարսափելի հիւանդութեան դէմ կան զեղեր, և եթէ իր ժամանակին սկսեն բժշկուել, կարելի է կամ բոլորովին առողջանալ, կամ լինել անվնաս ուրիշների համար, և գոնէ մի առ ժամանակ լինել բաւականին առողջ:

II.

Թէ ի՞նչպէս է անցնում այդ հիւանդութիւնը մէկից միւսին:

Իսկ ի՞նչպէս է կալում այդ հիւանդութիւնը:

Նա պատւաստուում է, ինչպէս ծաղիկ հիւանդութիւնը. միայն թէ ծաղիկը պատւաստուում է դիտմամբ, իսկ այս հիւանդութիւնը անգիտակցաբար:

Ծաղիկը պատւաստում են այսպէս. վերցնում են հորթի կամ երեխայի ծաղիկ վերքից թարախը, ծակում են առողջ երեխայի

ձեռքի կամ ոտքի կաշին և թարախը լցնում են այդ քերձւածքի մէջ: 5—7 օրից յետոյ այդ քերձւածքի տեղում յայտնւում են մեծ պզուկներ, վէրքեր: Եթէ այդ վէրքերից թարախը վերցնենք ու պատւաստենք մի ուրիշ երեխայի, նրա ձեռքի վրայ էլ դուրս կը գան պզուկներ:

Այդ պզուկները չորանում և անհետանում են, մնում են միայն ծաղկի հետքերը: Այսպէս պատւաստած երեխաները սակաւ են վարակւում ծաղկից:

Միւսնոյնը լինում է, երբ մարդ վարակւում է սիֆիլիսից. վատ վէրքից ժահրը (թարախը) ընկնում է առողջ մարդու քերձւածքի մէջ և այնտեղ յայտնւում է ցաւը. միայն ոչ թէ պզուկ է դուրս գալիս, այլ կը որ վէրք, որի շուրջը շատ ամուր է լինում: Զանազանութիւնը նոյնպէս և նրանում է, որ վատ հիւանդութեան վէրքը յայտնւում է ոչ թէ 5—7 օրից յետոյ, այլ 2—6 շաբաթւայ ժամանակամիջոցում: Իսկ ամենազլխաւոր դանազանութիւնը այն է, որ ծաղիկը կտրելուց յետոյ միայն պզուկները մի փոքր ցաւում են, և երեխան առողջ է, իսկ վատ հիւանդութեան ժամանակ առաջին վէրքը շուտ չէ

անցնում. վարակը մտնելով արիւնի մէջ, գանազան ցաւեր է պատճառում: Յաւում են կօկորդը, բերանը և ոսկրները: Շատ ժամանակ միայն երկար հիւանդութիւնից յետոյ է հասկանում հիւանդը, կամ ուրիշներն են ասում նրան, թէ ինչով է նա հիւանդ: Յաճախ չեն նկատում նոյնպէս և առաջին վէրքը, որովհետև նա ոչ ցաւում է, ոչ էլ քոր գալիս: Միւսնոյն ժամանակ իրենք հիւանդները ասում են, որ ոչ մի վէրք չէ եղել. բայց այսպէս են ասում այն պատճառով, որ վէրքը ցաւ չէ պատճառել, իսկ բանւոր մարդը ժամանակ չունի նշմարելու ամեն մի չընչին բան. այնուամենայնիւ այդ վէրքը եղել է, գուցէ և շատ փոքր, բայց եղել է, առանց նրան այս հիւանդութիւնն էլ չէր կարող լինել:

Մարդու մարմնի ո՞ր տեղերը աւելի շուտ են վարակւում այս հիւանդութիւնից:

Նա կարող է պատւաստւել մարդու մարմնի ամեն տեղերում. եթէ լինի քերձւածք և եթէ պատահմամբ ժահրը ընկնի նրա մէջ: Եթէ մարդուց է անցնում կնոջը, կամ կնոջից մարդուն, այդ դէպքում նախ և առաջ սկսում են ցաւել նրանց սեռական

անդամները, որովհետև սեռական անդամների վրայ աւելի յաճախ են յայտնուում վէրքեր, որոնց ժահրը, թափւելով, վարակում է առողջ մարդուն կամ կնոջը ամենափոքր քերճւածքի միջոցով: Աւելի ևս յաճախ վարակում են գիւղերում շրթունքների և բերանի միջոցով:

Ահա թէ ինչպէս եթէ հիւանդի շրթունքների վրայ կամ բերանի մէջ կան վէրքեր, նրանց ժահրը մնում է բաժակների, գդալների, երեսորբիջների կամ ծծի պտուկների վրայ, որտեղից և անցնում է առողջ մարդկանց շրթունքներին կամ բերանը: Իսկ շրթունքների վրայ կամ բերանում համարեա միշտ լինում են քամուց կամ խիստ տաքութիւնից առաջացած ճաքած տեղեր, ուր և ընկնում է ժահրը և այդպիսով հիւանդութիւնը կաշում է նրան:

Այդ հիւանդութիւնը անցնում է նոյնպէս և համբուրի միջոցով: Մայրերը շատ հեշտութեամբ վարակում են իրենց որդիներին համբուրի, ծծի միջոցով և այլն: Եթէ մանուկի շրթունքների վրայ կան վատ հիւանդութեան խոցեր և նա ծծում է առողջ կնոջ, կամ մինչև անգամ իր մօր առողջ կաթը, այն

ժամանակ ծծի վրայ կարող են յայտնել խոցեր և կինը կը վարակւի: Պատահում է նոյնպէս, որ ծծմայր կանայք վարակուում են օտար երեխաներից և իրենք էլ վարակում են առողջ երեխաներին:

Պառու կանայք մի վատ սովորութիւն ունեն—լեզուով աչքից չփը դուրս հանել այդպիսի կանայք կարող են թէ իրենք վարակել և թէ ուրիշներին վարակել:

Պէտք է իմանալ, որ ոչ մի ժամանակ առանց քերճւածքի կամ վէրքի վարակը չէ կարող անցնել արիւնի մէջ: Ուստի եթէ երբեմն սառում են, թէ իբր վարակելը սուտ բան է, թէ ապա ինչո՞ւ ես կերել, խմել և համբուրել եմ վատ հիւանդութիւն ունեցողի հետ, բայց և այնպէս առողջ եմ, իմացէք, որ միայն յաջող դէպքն է ազատել նրան ցաւից, այն է որ ժահրը ոչ մի անգամ չէ ընկել նրա արիւնի մէջ:

Իստակութիւնը և մաքրասիրութիւնը շատ նպաստում են չըվարակելուն: Եթէ մինչև անգամ ժահրը ընկնի մէկի շրթունքների վրայ և նա խիստ շրթունքները լւանայ, նա առողջ կը մնայ: Իսկ եթէ նա լինի ուշադիր,

չ'ուտէ և չըխմէ անլւայ ամանից, աւելի ևս կարող է պահպանուած լինել:

Ամենագլխաւորը նա է, որ հիւանդը իր շուրջը միշտ մաքրութիւն պահպանի. օրինակ՝ նա չըպէտք է ուտելուց և խմելուց յետոյ թողնէ ամանը առանց լւանալու: Աւելի լաւ կը լինի, եթէ նա ունենայ իր համար առանձին ամանեղէն, այս դէպքում շատերը կարող են ազատ մնալ վարակելուց:

III.

Հիւանդութեան երեք աստիճանները:

Վատ հիւանդութիւնը ոչ ամեն ժամանակ միատեսակ վարակիչ է: Որպէսզի լաւ հասկանանք, թէ երբ է նա աւելի վտանգաւոր լինում և երբ է հարկաւոր աւելի շատ զգուշանալ, պէտք է իմանալ, որ այդ հիւանդութիւնը ունի երեք աստիճան, առաջին, երկրորդ և երրորդ:

Հիւանդութեան առաջին աստիճանը.

Սիֆիլիսի առաջին աստիճանը համարւում է այն զրութիւնը, երբ յայտնուում է առա-

ջին վէրքը: Մարդը դեռ բոլորովին առողջ է լինում, միայն թէ նրա շրթունքի վրայ, բերանում, սեռական անդամների վրայ կամ մի ուրիշ տեղում երևում է վէրք մօտաւորապէս սիսեոի չափ, երբեմն էլ աւելի մեծ: Վէրքի տակը և շուրջը շատ կոշտ են լինում և նրա մօտերքում գտնւող խուլերը ուռջում են, բայց վէրքը ոչ ցաւում է, ոչ էլ քոր գալիս: Միայն կեղտից և անմաքրութիւնից նա կարող է ցաւել. այս դէպքում արդէն վէրքը այրում և ծակում է, այնպէս որ դժւար է չըզգալ: Սյուպիսի վէրքի ժահրը շատ վարակիչ է. նրա մի կաթիլը կարող է վարակել տասնետկ մարդկանց:

Շատ սակաւ է պատահում, որ հիւանդութեան առաջին աստիճանում լինի ոչ թէ մի, այլ երկու վէրք, գրեթէ միշտ լինում է մի հատ:

Սյու վէրքը լաւանում է մի շաբաթից կամ մի ամսից յետոյ, երբեմն էլ աւելի ուշ. նրա տեղը մնում է միայն մի սպի: Կարծես թէ հիւանդութիւնը բոլորովին անցաւ, բայց ոչ, բանը զրանով դեռ ևս չէ վերջանում.

Հիւանդութեան երկրորդ աստիճանը.

Երբեմն պատահում է, որ դեռ առաջին վէրքը չը ծածկած կամ չ'առողջացած, յայտնուում են նորանոր ցաւեր, դա արդէն հիւանդութեան երկրորդ աստիճանն է: Այս դէպքում ցաւում է ոչ թէ մարմնի մի տեղը կամ մի մասը, այլ համարեա ամբողջ մարմինը:

ա) Ամենից առաջ մարմնի զանազան տեղերում յայտնուում են խուլեր. կոնատակերում, աճուկներում և պարանոցի վրայ: Այդ խուլերը միշտ կարելի է շօշափել հիւանդութեան երկրորդ աստիճանում: Վարակը, անցնելով արիւնից, բուն է դնում նրանց մէջ և արդէն շուտ չի դուրս գալ:

բ) Հիւանդը գողացնում է, իսկ լետու ամբողջ մարմինը դուրս է տալիս, կամ ծածկում պզուկներով: Այդ պզուկները նոյնպէս չեն ցաւում և չեն կսկծում:

գ) Հիւանդը հետզհետէ զգում է, որ կերակուրը դժւարութեամբ է կուլ գնում, երբեմն էլ կոկորդը ցաւում է: Կոկորդում, լեզուի վրայ և լեզուի ետևում յայտնուում են նոր սպիտակագոյն խոցեր փոքրիկ նկանակների ձևով:

դ) Ծծերի տակ, շրթունքների, սեւականանդամների վրայ և վայրարկի (արտաթորելու տեղը) մօտ դուրս են գալիս կարմրագոյն խոցեր, բայց ոչ թէ մէկ մէկ, այլ միանգամից մի քանի հատ: Նրանք ջրակալում են և նրանց միջից՝ դուրս է գալիս ժահրը, որը նոյնպէս վարակիչ է: Այսպիսի խոցերով ծածկում է և կոկորդը, ուստի և հիւանդը սկսում է խռալ, թէև ցաւ չէ զգում:

ե) Միևնոյն ժամանակ հիւանդին նեղացնում է գլխացաւը, ոսկրացաւը, մանուական գիշերները: Ցերեկը, երբ հիւանդը օտքի վերայ է, նա ցաւ չէ զգում, բայց երբ անկողին է մտնում ու մի փոքր տաքանում — անտանելի ցաւ է սկսում:

զ) Առաւել ցաւում է ուղոքը և ճակատը, այնպէս որ երբեմն այդ ցաւերով կարելի է իմանալ, որ մարդ ունի վատ հիւանդութիւն:

է) Հէնց այդ ժամանակին էլ հիւանդի մազերն թափւում են ու եղունգները ճաթի թում:

ը) Պատահում է, որ այս տեսակ հիւանդների տեսողութիւնը թուլանում է:

Այս երկրորդ աստիճանում հիւանդը կարող է բուրբովին առողջանալ, մանուական

1008
35-996

եթէ բարձի թող չ'անի և սկսի բժշկուել իր ժամանակին, համբերութեամբ կատարելով բոլոր պարտականութիւնները: Պատահում է և այնպէս, որ մարդ տակաւին չէ առողջանում, կամ թէ նրա բնութիւնը այնպէս է, որ առողջութիւնը վերականգնում է միայն մի առ ժամանակ, իսկ մէկ, երկու ամսից յետոյ, երբեմն մինչև անգամ մի ամբողջ տարուց յետոյ հիւանդութիւնը դարձեալ կրկնուում է: Իսկ եթէ հիւանդը ամենեւին չէ բժշկուում, կամ եթէ բժշկութիւնը յաջող չէ լինում, նրա հիւանդութիւնը անդադար շարունակուում է ամիսներով և տարիներով, մինչև որ չըսկսի երրորդ աստիճանը: Այս դէպքում արդէն բժշկուելն էլ անհամեմատ զժւար է, ցաւն էլ աւելի շատ է:

Միֆիլիսի երկրորդ աստիճանը չափազանց վարակիչ է, մանաւանդ այն պատճառով, որ հիւանդը կարծես բոլորովին առողջ է, աշխատում է միւսների հետ, միայն թէ նա խռացնում է և նրա մարմնի վրայ տեղ տեղ դուրս են գալիս խոցեր:

Շատ անգամ նա ինքը ուշադրութիւն չէ դարձնում, ուրիշներն էլ չեն զգուշանում, այն ինչ նա ամեն մի բոպէ կարող է վարա-

կել իր մերձաւորներին: Իսկ որպէս զի մարդ ազատ լինի այդպիսի մի յանցանքից, նա պէտք է ինքն իր վրայ ուշադրութիւն դարձնի:

Հիւանդը պէտք է ուշադիր լինի երբ զգում է մի չնչին ցաւ, մինչև անգամ եթէ հաստատ չըդիտէ, թէ ինչով է հիւանդ: Այդպիսիները պէտք է գործ դնեն ամենամեծ ուշադրութիւն, եթէ միայն ունեն գէթ չնչին երկիւղ առ Աստուծ, պէտք է թողնեն ամուսնական կեանքը, ունենան ամեն ինչ առանձին իրենց համար, օր.՝ երեսուրբիչ, ամանեղէն և այլն, իսկ ամենագլխաւորը՝ հարկաւոր է բժշկուել:

Հէնց որ անցնեն նրա խոցերը, նա կարող է դարձեալ ապրել միւսների պէս և նրան չի տանջիլ այն միտքը, թէ նա դժբաղդացրել է իր ընտանիքը և իր մերձաւորներին: Բաւական չէ այդ: Բացի նրանից, որ նա անբաղդացնում է իր հետ ապրողներին, այդ հիւանդութիւնը կարող է տարածուել և նրանց վրայ, որոնք դեռ չեն ծնուել, և ահա թէ ինչպէս. եթէ հայրը կամ մայրը ունի այս հիւանդութիւնը, նրանց որդիները ծնւում են կամ մեռած, կամ արդէն հիւանդ

նոյն ցաւով, որից վարակեա՞ծ են ծնողները: Այդ երեխաների ոտքերի տակ և ձեռքերի ափի վրայ դուրս են գալիս փոքրիկ պզուկներ, որոնք նման են այլեւիւրց առաջացած բշտերին, մարմնի վրայ ցաներ են երևում, իսկ շրթունքները, բերանը և վայրակուն (արտաթորելու տեղը) ծածկեա՞ծ են լինում այդ հիւանդութեան վէրքերով: Երեխան նրւազ է լինում, ամբողջ ժամանակ լաց է լինում—մարդու մեղքն է գալիս նրա վրայ նայելիս: Եթէ այդպիսի երեխան ապրի, ժամանակով նրա մարմնի վրայ դուրս կը գան վէրքեր, ոսկրները կըսկսեն փթել, ինչպէս դա պատահում է հիւանդութեան երրորդ աստիճանում: Լինում է և այսպէս. երեխան ծնում է բոլորովին առողջ, մինչև անգամ այդպէս հասնում է մեծ հասակի, երբ չանկարծ հիւանդանում է: Մարմնի մի որ և է տեղը երևում է բիշտ, որը հասնում է և անհետանում, իսկ նրա տեղը յայտնւում է նախ մի վէրք, յետոյ մի ուրիշը, ապա երրորդը, չորրորդը... և երեխայի առողջութիւնը հետզհետէ սկսում է աւելի և աւելի վատանալ: Կամ թէ դուրս են գալիս պզուկներ, որոնք փոխւում են խոցերի և լցւում

են ժահրով: Ծնողները զարմանում են, թէ որտեղից է երեխան ստացել հիւանդութիւնը: Հիմայ նրանք երկուսն էլ առողջ են, բայց նրանց մտքովն էլ չէ անցնում, որ դրանից 10—15 տարի առաջ, երբ ծնւել է երեխան, իրենցից մէկը ունեցել է այդ հիւանդութիւնը: Ցաւը փոխւել է նրանից երեխային և երկար ժամանակ թողնւելուց չետոյ երևան է եկել: Միայն ծնողներին լաւ հարց ու փորձ անելուց կը յայտնւի, թէ բանը ինչումն է:

Պատահում է նոյնպէս, որ երեխան բոլորովին առողջ է լինում, միայն թէ կամ խելքից թեթև կամ լուռ է լինում և չէ խօսում, կամ թէ տանջւում ընկեցիկ հիւանդութիւնով: Դա ևս պատահում է ծնողների վատ հիւանդութիւնից: Թէև ախտը երեխայի վրայ արտաբուստ չէ նկատւում, բայց նա անբաղդացնում է նրա ամբողջ կեանքը: Ահա թէ ինչքան սարսափելի է այդ հիւանդութիւնը: Նա դժբաղդացնում է ոչ միայն չափահասներին, որոնք կարող են ուշադիր լինել և պահպանւել, այլ և անմեղ երեխաներին:

Հիւանդութեան երրորդ աստիճանը:

Վատ հիւանդութեան երրորդ աստիճանը զգում է թէ ինքը հիւանդը և թէ նրա մերձաւորները:

Նա երևան է գալիս վարակելուց յետոյ զանազան ժամանակամիջոցում, մէկի վրայ շուտ, միւսի ուշ: Ամենաքիչը նա յայտնուում է վարակելուց 6—8 ամսից, յաճախ և մի քանի տարուց յետոյ: Միայն երեխայական հասակում է լինում, որ երկրորդ աստիճանից յետոյ շուտով սկսում է երրորդ աստիճանը:

Եթէ հիւանդը բժշկելուց 2—3 տարի անցած իրեն բոլորովին աւողջ է զգում, կը նշանակէ նա միանգամայն բժշկել է. իսկ առանց բժշկութեան նա երբէք իրեն աւողջ չէ կարող համարել, եթէ մինչև անգամ անցնեն աւելի շատ տարիներ և հիւանդութիւնը չըլայտնուի:

Երրորդ աստիճանում հիւանդը աւելի շատ ցաւեր է զգում:

ա) Հիւանդութիւնը սկսում է յաճախ նրանով, որ գլխի, ձեռքերի, ոտքերի կամ կուրծքի վրայ դուրս են գալիս պզուկներ: Այդ պզուկները չեն ցաւում, միայն կարմը-

րում, կակղում և լցում են ժահրով և ապտճեղքում են: Նրանց տեղը մնում են վէրքեր, որոնք դժւարութեամբ են անհետանում, մանաւանդ եթէ մաքուր չըպահել: Այդ վէրքից սակաւ է լինում միայն մի հատ, յաճախ դուրս են գալիս մեծ քանակութեամբ ձեռքերի և ոտքերի վրայ: 2—3 մօտակայ պզուկներ ձեղքում են և միանում: Երբեմն էլ նրանք տարածւում են ամբողջ սրունքի վրայ—մարդ սարսուռ է զգում նայելիս:

բ) Բացի այդ պզուկներից երրորդ աստիճանում լինում է, որ հիւանդի մարմնի վըրայ դուրս են գալիս և փոքրիկ պզուկներ: Այդ պզուկները ձեղքում, թրջում և խոցոտում են: Երբեմն անցնում է 5—10 տարի, բայց նրանք չեն անհետանում. հները անցնում են, նորերը դուրս են գալիս: Այդպիսի պզուկները աւելի շատ լինում են հիւանդի ձեռքերի և ոտքերի վրայ երբեմն ծածկում են մարմնի ամբողջ կէսը և, թէև ոչ մի ցաւ չեն պատճառում, այնուամենայնիւ հիւանդութիւնը սաստիկ է:

գ) Միևնույն ժամանակ ոսկրները սկսում են ուռել և նրանց վրայ դուրս են գալիս ամուր զնդիկներ: Փթում են մարմնի և երե-

սի ոսկրները, նոյնպէս կռճիները և քիմքը, իսկ քիթը վայր է ընկնում: Նախ հիւանդը ստանում է հարբուխ, քթից և բերանից վատ հոտ է փչում, իսկ յետոյ սկսում են թափել ոսկրի կտորները:

դ) Բերանի և կոկորդի մէջ նոյնպէս դուրս են գալիս վէրքեր: Սարսափում է մարդ, երբ նայում է այդպիսի հիւանդի վրայ:

ե) Ցաւը տարածւում է և փորտափքում: Լեարդը ուռչում է, կուրծքը ցաւում է, տանջում է հագն ու փորկապութիւնը: Հիւանդը ուտելու ախորժակ չէ ունենում, աչքերը և ականջները ցաւում են, նա կուրանում և խլանում է: Ուղեղի մէջ դուրս են գալիս պղուկներ, որոնցից հիւանդը յաճախ խելագարւում է:

Չրկայ ամբողջ մարմնի մէջ համարեա ոչ մի տեղ, որտեղ այս հիւանդութիւնը չըկարողանար մտնել: Ի հարկէ, ամենքն էլ այնպէս չեն հիւանդանում, որ ամբողջ մարմնի վրայ մի առողջ տեղ չըգտնէր, բայց և այնպէս այդպիսի հիւանդները նիհարում ու մաշւում են, գիշերները չեն քնում և վերջ ի վերջոյ մեռնում են մեծ տանջանքների մէջ

կամ ջրգողութիւնից (ջրջրուկից), կամ բարակացաւից (ճլերքից) և կամ թոյլութիւնից:

Այդպիսի հիւանդները զարհուրելի են: Ամենքը հեռանում են նրանցից, պաշտպանւում են, որպէսզի չըվարակեն, այն ինչ նրանցից հարկաւոր չէ վախենալ: Պէտք է իմանալ, որ վատ հիւանդութիւնը վարակիչ է միայն իր առաջին և երկրորդ աստիճաններում, երբ մարդ, կարծես, բոլորովին առողջ է, իսկ երրորդ աստիճանում, երբ նրա հիւանդութիւնը բոլորի համար պարզ է, հեռանալ հիւանդից հարկաւոր չէ, նա արդէն վտանգաւոր չէ: Ահա թէ ինչը չըգիտեն մարդիկ և, երբ հարկաւոր է պաշտպանել հիւանդից, նրա հետ միասին ուտում և խմում են, իսկ երբ ամբողջ վարակը դուրս է գնացել նրա մէջից, երբ նրա տանջանքները շատանում են և երբ նրան հարկաւոր է օգնել, այդ ժամանակ բոլորը քշում, հեռացնում են նրան իրենցից, չեն տալիս նրան ոչ օթևան, ոչ կերակուր, բայց թէ ինչո՞ւ են այդ անում — մարդիկ իրենք էլ չըգիտեն: Այդպիսիները շատ ժամանակ չեն վարակում նոյն իսկ իրենց երեխաներին, երբեմն նրանց երեխաները ծնւում են բոլորովին առողջ, իսկ երբեմն,

Թէև թոյլ կազմուածքով, բայց դարձեալ առանց վատ հիւանդութեան:

Այս ցաւի երրորդ աստիճանով հիւանդները բժշկուում են մեծ զժւարութեամբ, բայց այնուամենայնիւ, եթէ սկսեն բժշկւել, կարող են գոնէ մի առ ժամանակ առողջ լինել:

Միայն թէ նրանք պէտք է միշտ ուշադիր լինեն: Պէտքէ մինչև անգամ մի չնչին ներքին կամ արտաքին ցաւ զգալուս իսկոյն դիմեն բժշկին:

IV

Թէ ինչպէս է հարկաւոր խուսափել վատ հիւանդութիւնից եւ ինչպէս բժշկւել նրանից:

Ուրեմն ինչպէս այդ հիւանդութեան առաջը առնել, որ նա չըտարածւի ժողովրդի մէջ: Տարէց տարի նա աւելի և աւելի տարածուում է և զժւար է գտնել ամբողջ Ռուսաստանում դէթ մի անկիւն, որտեղ նա տարածւած չըլինի, այն ինչ շատ ժամանակ չէ տնցել այն օրերից, երբ այդ հիւանդութեան մասին զիւղերում ոչինչ չըգիտէին:

Վատ հիւանդութիւնը բերել են Ռուսաստան օտար երկրներից մօտ 400 տարի սրանից առաջ: Ամենից առաջ նա տարածւեց միայն մեծ քաղաքներում: Երկար ժամանակ տարածւած էր միայն զինւորների և քաղաքացիների մէջ, որովհետև քաղաքներում մարդիկ աւելի վատ կեանք են վարում, քան գիւղերում: Այդպիսով նրանք վարակուում են վատ կանտնցից և յետոյ իրենք վարակում են ուրիշներին. իսկ երբ սկսեցին ամեն տեղ ճանապարհներ շինել, երբ աւելի հեշտութեամբ էր կատարուում հաղորդակցութիւնը, վատ հիւանդութիւնը սկսեց տարածւել ամբողջ Ռուսաստանում: Հիւանդները օրէց օր աւելանում են, իսկ մարդիկ ուշադրութիւն չեն դարձնում: Եւ միայն Աստուած գիտէ, թէ ինչ կ'անէ այդ հիւանդութիւնը վերջ ի վերջոյ, եթէ չըդադարէ տարածւել: Ուղիղ է, հիմայ սկսել են բժշկւել աւելի շատերը, քան առաջ, բայց բժշկուում են նրանք, որ արդէն հիւանդացել են և, շատ կարելի է, վարակել են մի քանի մարդկանց, իսկ հարկաւոր է գլխաւորապէս, որ վարակողների թիւը կարելոյն չափ քչանայ: Միայն այդ ժամանակ կարելի է փչացնել չարիքը: Իսկ

որպէս զի հիւանդների թիւը պակասի, պէտք է ամեն մէկը ուշադիր լինի դէպի ինքը և դէպի միւսները: Յաւը յայտնելուց յետոյ, նախ պէտք է ինքը հիւանդը իմանայ իր հիւանդութեան մասին, պէտք է հասկանայ, թէ ինչքան վնասակար է նա միւսների համար, չ'ամաչէ, չըճածկէ և չըխաբէ, թէ առողջ է: Եթէ հիւանդը ամաչում է իր հիւանդութիւնից և դրանով շատերի անբաղդութեան պատճառ է դառնում, կը նշանակէ, նա չը գիտէ, թէ ինչ է իսկական ամօթը: Ոչ մի ժամանակ ամօթ չէ մարդուս համար, երբ նա անգիտակցաբար վատ հիւանդութիւն է ստանում, ամօթ չէ նրան տանջել այդ հիւանդութիւնից, այլ ամօթ է, երբ նա իր լիմարութիւնից դժբաղդացնում է իր ընտանիքը, երեխաներին և բոլորովին օտար մարդկանց: Դա արդէն ոչ միայն ամօթ է, այլ և մեծ մեղք:

Վերջապէս չէ որ շատ դժւար բան էլ չէ մի առ ժամանակ ունենալ առանձին անկողին, առանձին ամանեղէն, երեսօրբիչ և այլն և կանոնաւոր բժշկել: Յաւիտեան հիւանդ չի լինի նա. կ'անցնեն բոլոր երկիւղա-

լի վերքերը նրա վրայից և նա նորից առողջ կը լինի:

Անհրաժեշտ է միայն բժշկել և ամենախիստ մաքրութիւն պահպանել:

Առողջ մարդիկ նոյնպէս պէտք է ուշադիր լինեն: Այս դէպքում դարձեալ հարկաւոր է մաքրութիւն: Եթէ պատահմամբ մարդ լինում է օտարների հետ, նա չըպէտք է ուտէ և խմէ առանց ուշադրութեան անմաքուր ամանեղէնից:

Ի՞նչ մի դժւար բան է լաւ լւանալ գդալը կամ բաժակը, կամ թէ չըսրբել ամեն մի կեղտոտ շորով, այն ինչ այդպէս մի ջնջին բանով մարդ կարող է պահպանել մեծ վրտանգից: Նոյնպէս և, եթէ ընտանիքի մէջ կայ մի հիւանդ, որի ցաւի մասին բոլորը գիտեն, դարձեալ հարկաւոր չէ նախատել կամ վատաբանել նրան, հարկաւոր չէ մեղադրել նրան, այլ պէտք է տալ նրան առանձին անկողին, ամանեղէն, սպիտակեղէն, մինչև որ նա բոլորովին առողջանայ:

Հիւանդին նախատելը և անարգելը նոյնպէս մեծ մեղք է, որովհետև առանց այդ էլ նա տանջւում է:

Երբ մի որ և է ընտանիքում յայտնում

է վատ հիւանդութիւնը, ամենքն էլ պէտք է շատ զգուշ լինեն. մի փոքր ցաւ զգալիս իսկոյն և եթ բժշկին դիմեն, որովհետև ինչքան շուտ այդ հիւանդութեան առաջը առնեն, այնքան լաւ է: Իսկ եթէ բանից դուրս գայ, որ բժշկին դիմելը իզուր էր, որ ոչ մի հիւանդութիւն չըկար, ոչինչ, կորուստը մեծ չի լինի:

Յաճախ ինչպէս իրենք հիւանդները, նոյնպէս և նրա բարեկամները չեն կարողանում հասկանալ թէ ինչ ցաւ է, ասում են, թէ ջրջրուկ է, մրսել է, այն ինչ բոլորովին ուրիշ բան է:

Ջրջրուկը շատ ժամանակ ընդունում են վատ հիւանդութեան տեղ, իսկ վատ հիւանդութիւնը ջրջրուկի տեղ:

Պէտք է իմանալ, որ ջրջրուկը վարակիչ չէ, այսինքն չէ փոխուում մի մարդից միւսին: Յաճախ ջրջրուկով հիւանդանում են երեխաները շնորհիւ վատ կերակուրի, վատ ապրուստի, կամ երբ ծնողները բարակացաւ ունեն:

Մրսելը նոյնպէս շատ երկիւղալի հիւանդութիւն չէ: Ի հարկէ, սաստիկ մրսելուց եր մարդ կարող է ուրիշ ցաւեր ստանալ, որ

ոսկրացաւ, բորբոքումն, բրկացաւ և այլն, բայց այնուամենայնիւ մրսելը վարակիչ և կաչող չէ:

Ուրեմն վատ հիւանդութիւն ունեցողի մասին չէ կարելի ասել, թէ նա մրսած է: Ի հարկէ, վատ հիւանդութեան ժամանակ էլ կարելի է մրսել, բայց բանի էութիւնը մըրսելու մէջ չէ, այլ վատ հիւանդութեան վարակիչ յատկութեան մէջ:

Եթէ տան մէջ կամ առհասարակ շուրջը չըկայ ոչ մի վարակիչ հիւանդ, ինչքան ուզում ես մրսիր, դրանից վատ հիւանդութիւն առաջ չի գայ:

Եթէ մարդիկ չըգիտեն, թէ ինչով են իրենք հիւանդ, պէտք է դիմեն հասկացող մարդկանց, բժշկներին, կարելի է դիմել և ֆելդշերներին, եթէ մօտերբում բժիշկ չը կայ:

Իսկ վատ հիւանդութիւնը յայտնւելուց լետոյ պէտք է ինչքան կարելի է շուտ բժշկուել:

Սւելի լաւ է բժշկուել հիւանդանոցներում: Մի կողմից ընտանիքը պահպանւած կը լինի, իսկ միւս կողմից հիւանդը աւելի լաւ կը բժշկուի, որովհետև հիւանդանոցներ

բում բոլոր դեղերը պատրաստ են և տրուում են հիւանդներին իր ժամանակին: Բացի դրանից այնտեղ մաքրութիւն է պահպանուում: Այդպիսի հիւանդներին պէտք է յաճախ լողացնել, իսկ տանը այդ անել դժւար է լինում աղբատութեան և աշխատանքի շատութեան պատճառով:

Իսկ եթէ չըկան հիւանդանոցներ, կամ այնտեղ այդպիսի հիւանդներին չեն ընդունում, ոչինչ, պէտք է բժշկել տանը: Հարկաւոր է միայն բարձի թող չ'անել և հիւանդութիւնը նկատելուն պէս, երբ դեռ ուրիշներն չեն վարակել, իսկոյն դիմել բժշկին, ուշադրութեամբ լսել նրա բոլոր խորհուրդները և դեղերը գնել: Երբ բոլոր դեղերը կը վերջանան, իսկոյն դարձեալ գնալ բժշկի մօտ, և այդպէս շարունակել մինչև, որ մարդ բուրովին չ'առողջանայ:

Իրանից վատ բան չըկայ, երբ հիւանդը դիմելով բժշկին և մի փոքր առողջ զգալով իրեն, չէ շարունակում բժշկել. կը նշանակէ նրա դեղերը բոլորովին անօգուտ անցան և ինքը հիւանդը, ոչ մի օգուտ չըստանալով, վարակում է ու վարակում իր ընտանիքը: Յաճախ վատ հիւանդութիւն ունեցողները

ըր դիմում են բժշկելու ջատուկներին (Փալչիներին) և շատերը հաւատացնում են, իբր թէ նրանք օգնում են. բայց ահա թէ բանը ինչումն է. իրաւ է, լինում են երբեմն ջատուկ կանայք, որոնք մի քանի դեղերի հետ ծանօթ են լինում, բայց նրանք չեն կարողանում որոշել ոչ դեղերի քանակութիւնը, թէ ինչքան պէտք է տալ հիւանդին, և ոչ էլ հիւանդութիւնը: Եստ անգամ պատահում է, որ ջատուկի բժշկութեան շնորհիւ հիւանդը թուլանում է և նրա ատամները փչանում են: Այդ դրութեան մէջ արդէն բժիշկըն էլ կը դժւարանայ առողջացնել նրան: Զատուկը, յաճախ հիւանդութիւնը չ'որոշելով, ջրջրուկը բժշկում է վատ հիւանդութեան դեղերով, իսկ վատ հիւանդութիւնը ջրջրուկի դեղերով: Դրանով նա օգնութիւն չէ հասցնում, իսկ վնաս ինչքան կ'ուզես:

Ահա թէ ինչքան սարսափելի է վատ հիւանդութիւնը—սիֆիլիսը, և ահա թէ ինչպէս պէտք է ամեն մէկը իրեն պահէ, որպէս զի կարելոյն չափ քիչ տարածւի այդ ցաւը և չ'անբաղդացնէ այնպիսի մեծ քանակութիւնով թէ չափահասներին և թէ փոքրերին:

ՎԵՐՋԱԲԱՆ.

Այս դրքուկի մէջ նկարագրւած է վատ հիւանդութիւնը և տրւած են խորհուրդներ, թէ ինչպէս պահպանել և ազատել նրանից: Բայց բացի դրանից ամեն մարդ պէտք է իմանայ, որ այն ախտը, որի մասին այստեղ գրւած է, ոչ մի ժամանակ այդպէս չէր տարածւի և չէր դժբաղդացնի այսքան մարդկանց, եթէ միայն նրանք Աստուածավախ կեանք վարէին և չըբանդէին նրա կարգադրած ամուսնական օրէնքը:

Աստուած մարդուն և կնոջը միացրել է մարդկութեան սերունդը շարունակելու համար: Ուստի և մարդ պէտք է ապրի կնոջ հետ միայն սերունդ առաջացնելու համար, այն ինչ մարդիկ այդ կապակցութիւնը դարձրել են իրենց համար զւարճութիւն: Բնութիւնը ստեղծել է կնոջը ոչ թէ մարդկանց զւարճութեան առարկայ լինելու համար, այլ երեխաներ ծնելու և նրանց կրթելու, ուստի և տղամարդը պէտք է ամուսնական կեանք վարէ միայն իր կնոջ հետ և ընտանեկան բաղաւորութեան համար նա երբէք չըպէտք է

յարաբերութիւն ունենայ մի ուրիշ կնոջ հետ:

Անառակ կեանք վարելով մարդ դժբաղդացնում է իրեն և անառակութիւնը տարածում է մարդկանց մէջ: Եթէ մարդը կնոջ հետ ապրէր միասին ինչպէս հարազատ ամուսին և երբէք չըթողնէր նրան, աչք ունենալով ուրիշի վրայ, այդ դէպքում անառակութիւնը չէր տարածւի աշխարհիս երեսին: Շատ ժամանակ մարդիկ զւարճութեան համար բացի իրենց կնոջից յարաբերութիւն են ունենում ուրիշ կանանց հետ և այդպիսով իրենք էլ են անառականում, այն կանանց էլ են անբարոյականացնում: Մեր ժամանակներում անառակութիւնը այն աստիճանի է հասել, որ քաղաքներում կան հազարաւոր կանայք, որոնց հետ տղամարդիկ յարաբերութիւն են ունենում ոչ թէ ընտանեկան կեանքի համար, այլ փողով անառակութեան համար: Քաղաքներից անառակութիւնը տարածւում է գիւղերում և տարէց տարի աւելի և աւելի շատանում է: Մանաւանդ աւելի շատ տարածում են գինւորները և մշակները: Նրանք, գնալով քաղաքներ, թողնում են իրենց մատաղահաս կանանց ուրիշների գայթակղութեան, իսկ իրենք քաղաք-

ներում են անառակ կեանք վարում: Այնտեղ բաղաքներում կան այնպիսի տներ, որտեղ կարելի է աժան և հեշտ հարբել և անառակութիւններ անել: Թէ այդ տներում, և թէ ուրիշ տեղերում մարդիկ վարակում են այդ սարսափելի վատ հիւանդութիւնից, ու յետոյ տարածում են գիւղերում և այդպիսով անբաղաքացնում են իրենց բոլորովին անմեղ հարազատներին ու զրացիներին:

Աժան չէ նստում մարդու վրայ Աստուծոյ այդ օրէնքի խախտելը և մարդ վերջը հնձում է իր մեղքի պտուղը: Բայց չըկայ չափ ու սահման Աստուծոյ բարերարութեան, «Ձեկեայն առ իս ոչ հանից արտաքս» (Ինձ մօտ եկողին չեմ արտաքսի) ասում է Քրիստոսը: Եթէ Աստուած երեսը չէ դարձնում մեղանչողից, ուրեմն մենք, մարդիկս, նոյնպէս իրաւունք չունենք մեղադրել մեր եղբայրներին, արհամարհել և թողնել նրանց առանց օգնութեան, մանաւանդ որ ինչպէս այս գրքում ցոյց է տւած, շատերը ոչ թէ իրենք են լինում իրենց հիւանդութեան պատճառը, այլ հիւանդանում անգիտակցաբար կամ անզգուշութիւնից:

Վ Ե Բ Զ:

1. Յովհաննէս Հուս (սպառւած) . . . 5 4.
2. Եանկօ Երաժիշտ (սպառւած) . . . 2 »
3. Շառատ 5 »
4. Վատ հիւանդութիւն 3 »

ԳԻՆՆ Է 3 ԿՈՊ.

3150

501.

2013

« Ազգային գրադարան »

NL0074146

